

О АРХИТЕКТОНСКО УРБАНИСТИЧКИМ ПРОЈЕКТНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА БЕОГРАДА

На ове организације Београда гледаћемо кроз призму развоја архитектонско урбанистичке пројектантске проблематике Београда, и не само Београда, већ умногоме и целе земље, јер проблеми архитектонско урбанистичког пројектовања Београда су били само део тих проблема земље у целини, а њихова решавања су била усклађена и зависна од могућности решавања истих проблема у земљи уопште. Зато када говоримо о развоју архитектонско урбанистичких пројектантских организација Београда у извесној мери говоримо и о развоју тих организација у Југославији. Ово тим више што је функција Београда у државном и политичком погледу таква, да су се у њему највећим делом и решавали ти проблеми.

По ослобођењу земље, у периоду обнове, а нарочито за време првог петогодишњег плана привредне изградње земље, пришло се формирању низа архитектонских и урбанистичких пројектних организација. С обзиром на обим и сложеност задатака привредне изградње, формиран је, временом, и низ других техничких пројектних организација савезног, републичког и локалног значаја. Највећи број тих пројектних организација је у прво време био баш у Београду. После неколико реорганизација савезних и републичких државних органа, као и после више реорганизација привредних грана, многи савезни пројектни заводи су расформирани или су прешли у надлежност република, односно локалних органа.

Тако су у Београду радили архитектонско пројектни заводи Београда, НР

Србије и ФНРЈ; затим Урбанистички пројектни заводи Београда, НР Србије и врло кратко време ФНРЈ.

У складу са централизованим планирањем, непосредним руковођењем привредом од стране државе, темпом изградње и расположивим стручно техничким кадром била је извршена скоро искључива концентрација пројектантског кадра и пројектовања у пројектне заводе, који су добили и искључиво право пројектовања на одређеној територији.

Ове организације су, уопште узев, одговориле своме задатку. Оне су већином под врло тешким објективним условима за најкраће време, често паралелно са грађењем, давале неопходне пројектне елаборате, оне су обављале свој посао често са кадром који се, радећи пројекте, и сам оспособљавао за пројектовање сложених пројеката, уређаја, погона и тако даље, на чијем пројектовању раније никада није радио. Оне су учествовале у изради и доношењу низа одлука и мера државних органа које су се односиле на сложени систем планирања и реализације инвестиција, као на пример: техничке норме, типски пројекти, нормативи за мере ефекта рада и начина хонорисања пројектаната, затим учешће у раду низа стручних комисија, ревизионих комисија и тако даље. Оне су свој рад брзо преоријентисале и усклађивале са променљивим условима у погледу расположивих грађевинских и других материјала, промена опреме и уређаја и у другом.

Наше пројектне организације су

понеле свој део терета и — дале свој допринос у победи наших народа у првој етапи социјалистичке изградње наше земље. Међутим, оне су показивале и низ недостатака и слабости, које су биле одраз на првом месту објективних услова а онда и извесних субјективних момената.

Са даљим кретањем нашег социјалистичког хода, посебно после енергичних мера у борби противу бирократизма, после децентрализације државне управе и после преузимања управљања привредом од стране самих непосредних произвођача, ове слабости су почеле да долазе све више до изражаја, а извесне раније позитивне особине ових организација, потпуно у складу са условима у којима су оне настале и делале, почеле су се такође показивати као слабости у новим условима.

У таквом стању смо се налазили све до пред крај 1952 године. У то време у НР Србији су постојале 22 разне пројектне организације, са 514 инжењера, са 521 техничаром и 127 цртача, од којих су све сем три организације биле у Београду. Међу овим организацијама била су само два већа архитектонска пројектантска завода и два урбанистичка (заводи Србије и Београда).

Многе од слабости ових организација, као и многе тешкоће за њихов рад, међу којима и организационе, уочаване су и тражена су решења за њихово отклањање. Потпуно зрели услови за решење многих ових питања били су крајем 1952 године и нормално је што је дошла одлука Привредног савета владе НР Србије о еластичнијем постављању организационих форми за пројектне организације. Ова одлука је уствари резултат низа дискусија и предлога који су обављени преко стручних друштава, у самим пројектним организацијама и у појединим државним органима. Наводимо само неколико момената из начелног става Привредног савета владе НР Србије по овим питањима:

— да се поред постојећих пројектних организација дозволи оснивање нових организација — бироа и атељеа;

— да право оснивања имају народни одбори, државна привредна предузећа и задружна и друштвене организације уз сопствену иницијативу или на иницијативу групе појединаца запослених у привредној грани из које се предлаже оснивање пројектне организације;

— да одобрење за оснивање пројектантске организације даје територијално надлежни Народни одбор;

— да пројектне организације раде под општим условима под којима раде државна привредна предузећа.

На основу поменутог става омогућено је да се на територији НР Србије најповољније реше многоструки и сложени проблеми техничког пројектовања а у складу са степеном друштвеног и привредног развика на коме се налазимо; јасно, да се у оквиру овога реше и проблеми архитектонско урбанистичког пројектовања. До сличних ставова се дошло и у другим републикама. Ово је дошло у прави час, јер су постојеће организационе форме, које су у условима када су настале одговорале, почеле све очигледније да изражавају несклад са новим привредним и политичким мерама у нашој земљи и јер су сада те нове мере почеле све јасније да указују на контуре нових организација техничког, односно архитектонско урбанистичког пројектовања код нас. Поменути став Привредног савета НР Србије омогућио је да се за врло кратко време реше и многи проблеми архитектонског пројектовања и у Београду. Тако је до сада у Београду, који је, као што смо већ напоменули, имао углавном монополистичке архитектонско урбанистичке пројектантске организације, формирано нових 47 архитектонско урбанистичко пројектантских атељеа. Данас Београд има следеће архитектонско урбанистичке пројектне организације: Архитектонски пројектни завод НР Србије, директор арх. М. Ђорђевић; Урбанистички завод Београда, директор арх. М. Сомборски; Пројектантски атеље „План“, руководилац арх. Н. Шерцер; Пројектантски атеље „Искра“, руководилац арх. Д. Партоњић; Пројектант-

ски атеље „Југопројект“, руководилац арх. Стефановић; Пројектантски атеље „Београд“, руководилац арх. М. Максимовић; Пројектантски атеље „Стадион“, руководилац арх. М. Јанковић; Урбанистички пројектантски атеље „Генерални план“, руководилац арх. Д. Момчиловић; Атеље „Спортпројект“, руководилац арх. К. Поповић; Атеље „Стил“, руководилац арх. Б. Игњатовић; Атеље „Нови пројект“, руководилац арх. Н. Вуксан; Атеље „Пољопривредни биро“, руководилац инж. Д. Марковић; Атеље „Инжењер пројект“, руководилац инж. Б. Раденковић; „Србија атеље“, руководилац арх. Кортус; Атеље „Архитект“, руководилац арх. Љ. Драгић; Атеље „Основа“, руководилац арх. Д. Гибарац; Атеље „Архитектура и Урбанизам“, руководилац арх. М. Мацур; Атеље „Пројект“, руководилац арх. Р. Татић; Атеље „Архитектура“, руководилац арх. В. Врбанић; Пројектантски атеље „Облик“, руководилац арх. Б. Стојановић; Атеље „Урбс“, руководилац арх. Б. Илић; Атеље „Сан-пројект“, руководилац арх. Ђ. Ристић; Атеље „Морава“, руководилац арх. Ђ. Стефановић.

Поред ових организација, које се скоро све баве и архитектонским и урбанистичким пројектовањем (док су се до 1953 године урбанистичким пројектовањем бавиле само две: Урбанистички завод Београда и Урбанистички завод НР Србије), постоји и већи број пројектантских организација при грађевинским предузећима. Тако имају своје пројектантске организације грађевинска предузећа „Рад“, „Комград“, „Трудбеник“, „Неимар“, „Ново Сајмиште“, „Грађевинар“, „Тунелоградња“, „Власина“ и тако даље. Затим постоји изванредан број уже ресорних пројектантских организација и група, при војним организацијама и слично, као што постоје неки специјализовани пројектни атељеи. Такође има извесних пројектантских група за декорације и сличне пројектантске радове.

Све ове организације имају седиште у Београду. Међутим, делатност њихова се простире по читавој земљи.

И ако је пређени период од 1953 године до сада кратак за једно одређење искуство — ми већ сада видимо:

да је пројектовање организационо гипкије постављено, да се приближавамо истим, за све пројектантске организације важећим, друштвеним условима и оквирима, да све више почиње да игра одлучујућу улогу у пројектовању стручност, квалитет пројекта, рационалност решења и тако даље, тако рећи отпао је монопол одређених организација над пројектовањем, нестало је анонимности у пројектовању, која је била јако карактеристична баш за Београд (навешћемо неколико објеката у Београду са којима је такав случај — зграда Централног већа Савеза синдиката Југославије на Тргу Маркса—Енгелса променила је 6 пројектаната, зграда Југословенске књиге на Теразијама променила је 4 пројектанта, административна зграда Претседништва владе НР Србије променила је 5 пројектаната и тако даље); пројектовање све више бива схватано као изворно, интелектуално, значајно културно и привредно стварање; све више долази до стручне диференцијације међу самим архитектама и урбанистима. Раније су се многи бавили пројектовањем из нужде, многи инжењери и техничари су додељени административним путем пројектним заводима, због потребе за великим бројем пројектаната, иако им је одговарао више други стручни посао, многе су спутавали оквири досадашњег рада да дођу до пуног изражаја. Сад, међутим, долази до бољег груписања људи, који се по својој вољи, уз задовољавање одговарајућих законских прописа, групишу у одговарајуће пројектантске организације.

Чињеница је да је и архитектура Београда у свему овоме добила. Квалитет објеката пројектованих и грађених у овом периоду је много виши но раније, при чему се мора рачунати на то да су на квалитет утицали и други моменти: квалитетније извођење, већи избор грађевинског материјала и тако даље. Даље, архитектура је продрла у

многе врсте делатности где раније није просто стизала, или често није била ни тражена. Ту долази опрема и уређење трговачких радњи, разних друштвених просторија, пројектовање намештаја, уређивање изложби и другог, све до опрема књига.

Архитектура и урбанизам су много шире продрли у свест људи, као саставни део нашег културног хода напред.

Када говоримо о пројектантским организацијама Београда морамо да напоменемо још да се кренуло и са решавањем неких питања организација научног и теоретског рада на архитектури и урбанизму. Тако у Београду излази архитектонски часопис *Архитектонски преглед*, орган ДАС-а, о проблемима архитектуре и урбанизма пише већ десет година *Техника*, изашло је више публикација из архитектуре и урбанизма, а и остала наша штампа све више посвећује пажњу овим проблемима. Значајна је тековина и оснивање Института за архитектуру и урбанизам крајем 1954 године при Архитектонском факултету Универзитета у Београду.

Свему овоме треба додати значајну улогу Архитектонског факултета као школе и места које све више негује научну мисао.

Београд је и на пољу архитектуре и урбанизма опште југословенски град. Тако на решавању многих његових проблема су учествовали и учествују архитекти и урбанисти из целе земље. Ни један већи архитектонско урбанистички проблем Београда није решаван без конкурса југословенског значаја. Навешћемо значајније архитектонско урбанистичке конкурсе обављене до сада: Конкурс за зграду Претседништва владе ФНРЈ у Новом Београду, за зграду ЦК СКЈ у Новом Београду, за репрезентативни хотел у Новом Београду, конкурси за Војни музеј, Модерну галерију, Оперу и тако даље; конкурси за тргове Димитрија Туцо-

вића и Народне Републике; конкурс за зграду Савезне индустријске коморе.

Но били бисмо једностранни ако не укажемо на неке од недостатака, од слабости и нерешених питања. Организационо, сигурно најважније је: да још нису нађене довољно еластичне и упрошћене форме за рад пројектантских атељеа као специјалних социјалистичких изворно стваралачких организација. Атељеи се још увек шематски и шаблонски третирају као привредна предузећа. Даље, још увек не могу да пројектују појединци који имају све квалитете и квалификације, рецимо професори универзитета и тако даље. Још увек није ухваћен временски корак са извођењем, не пројектује се благовремено. Реализација објеката је још пуна недостатака. Немамо довољан асортиман квалитетног грађевинског материјала. Београдска ревизиона комисија није онај филтер у погледу квалитета, какав треба да буде, односно потреба за пројектантима и пројектним организацијама је још увек тако велика да пролазе многи лоши пројекти. И на крају, Београд није довољно користио све могућности за најбоље решавање својих архитектонских и урбанистичких проблема, и још увек их недовољно користи. На пример, и поред десетак архитектонско урбанистичких пројектантских атељеа, од којих сви квалитетно раде и урбанистичке пројекте, урбанистичке пројектантске проблеме Београда скоро искључиво решава само урбанистички завод Београда.

Из свега као закључак можемо извући следеће: да су нам већ данас могућности веће него резултати; да су нам пројектанти квалитетнији него изведени објекти, и да Београд, у архитектонско урбанистичком смислу, може да буде бољи, лепши и квалитетнији, ако наставимо са ширим и еластичним коришћењем и развијањем архитектонско урбанистичких пројектантских снага које има Београд, НР Србија и цела Југославија.

LES ORGANISATIONS CHARGÉES D'ÉTABLIR LES PROJETS D'ARCHITECTURE ET D'URBANISME DE BELGRADE

B. STOJANOVIC

Cet article est en fait une étude des problèmes du domaine de l'architecture et de l'urbanisme aussi bien à Belgrade que dans le pays entier depuis la libération.

Il esquisse un tableau de ces organisations à l'époque de la reconstruction et du premier plan quinquennal.

A cette époque de nombreuses organisations de caractère fédéral, républicain et local existaient à Belgrade. Après plusieurs réorganisations d'organes d'Etat et d'organisations économiques de caractère fédéral et républicain, de nombreux instituts fédéraux ont été dissouts ou alors ils sont passés sous la compétence des organes républicains ou locaux.

Cet état des choses subsistait jusqu'à la fin de 1952. A ce moment-là il y avait dans la République Populaire de Serbie 22 organisations différentes travaillant dans ce domaine et groupant 514 ingénieurs, 521 techniciens et 127 dessinateurs et toutes ces organisations, sauf trois, se trouvaient à Belgrade. Et parmi tous ces organismes il n'y avait que deux instituts d'urbanisme et deux instituts d'architecture.

A la fin de 1952 le Conseil Economique du Gouvernement de la RP de Serbie a apporté une décision sur l'organisation de ces institutions insistant sur plus de souplesse. Cet-

te décision venait au bon moment où les formes d'organisation rendaient de plus en plus flagrant le décalage entre les nouvelles mesures économiques et politiques et ces vieilles formes, car ces nouvelles mesures demandaient une nouvelle organisation de l'activité dans le domaine d'urbanisme et d'architecture.

Relativement rapidement de nouveaux ateliers urbanistiques et d'architecture se sont formés à Belgrade. Belgrade en a aujourd'hui quarante-sept.

L'article s'arrête sur les résultats réalisés dans ce domaine au cours du développement des organisations d'architecture et d'urbanisme.

La conclusion est que tout monopole dans l'activité de projets d'architecture est impossible, monopole caractéristique pour la première époque de projets anonymes. Les projets sont de meilleure qualité, l'architecture se fait une place dans l'activité culturelle et économique du pays, elle perce dans les différents domaines où elle n'arrivait pas à pénétrer avant, l'architecture et l'urbanisme font de plus en plus partie du monde actuel.

Enfin, l'article souligne certains problèmes restés toujours sans solution et insiste sur certaines faiblesses dans le domaine de l'architecture et de l'urbanisme à Belgrade.